

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 114 1993

Svenska Litteratursällskapet

Detta verk har digitaliserats. Bilderna av den tryckta texten har tolkats maskinellt (OCR-tolkats) för att skapa en sökbar text som ligger osynlig bakom bilden. Den maskinellt tolkade texten kan innehålla fel.

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Lars Lönnroth, Stina Hansson

Lund: Ulla-Britta Lagerroth, Margareta Wirmark

Stockholm: Inge Jonsson, Kjell Espmark, Ulf Boëthius

Umeå: Sverker R. Ek

Uppsala: Bengt Landgren, Johan Svedjedal

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen,
Slottet ing. AO, 752 37 Uppsala

Distribution: Svenska Litteratursällskapet,
Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. AO, 752 37 Uppsala

Utgiven med understöd av

Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet

Bidrag till *Samlaren* bör vara maskinskrivna med dubbla radavstånd och eventuella noter skall vara samlade i slutet av uppsatsen. Titlar och citat bör vara väl kontrollerade. Observera att korrekturändringar inte kan göras mot manuskript.

ISBN 91-87666-08-01

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by

Fälths Tryckeri, Värnamo 1994

Carl Jonas Love Almqvists Samlade Verk

Planer och principer

Av BERTIL ROMBERG och JOHAN SVEDJEDAL

Den stora dikten är liksom den stora konsten tidlös – och därigenom alltid aktuell. Det kan gälla diktverkets språk och stil likaväl som motiv och människogestaltning. Det kan också gälla uppslag och idéer. Carl Jonas Love Almqvists diktning har i alla dessa avseenden aktualitet.

Alltsedan 1890-talet har Almqvist tämligen konstant varit föremål för både forskarens och den ordinarie läsarens intresse. Den mångsidige diktaren har haft något att ge varje tid och varje generation. Den gåtfulla människan, esteten, mystikern och tänkaren, den socialt och politiskt engagerade reformatorn har i olika repriser fångat nya läsargrupper.

I mer än hundra år har den mångfacetterade Almqvistforskningen pågått och under det senaste decenniet har olika Almqvistverk utkommit i översättning till danska, engelska, franska, holländska och tyska. Almqvist har alltså aktualiserats inom forskningen, på teatern och i utlandet. Allt detta borde i dag locka nya och gamla läsare till Almqvists skrifter. Men – var får vi tag i Almqvists verk? I varje fall inte i bokhandeln. Där finns inga samlade skrifter att köpa, nästan inga urvalutgåvor och bara i bästa fall några enstaka verk: *Amorina*, *Drottningens juvelsmycke* och *Det går an*. Att så misshushålla med våra stora klassiker – Almqvist är tyvärr inget undantag – är att misshushålla med ett andligt kapital, som borde vara en tillgång för både gamla och unga.

Det är mot denna bakgrund man skall se det symposium, anordnat av Almqvistsällskapet, som den 29 november 1985 aktualiserade frågan om att ge ut en edition av Almqvists »Samlade Verk». För att undersöka förutsättningarna för en sådan utgivning tillsatte Almqvistsällskapet efter symposiets förslag en arbetsgrupp med P.A. Sjögren som ordförande och Olof Holm, Bertil Romberg, Börje Räftegård och Johan Svedjedal som medlemmar. En tidigare version

av denna rapport från arbetsgruppen – utarbetad av Bertil Romberg och Johan Svedjedal – diskuterades på ett nytt symposium, anordnat av Almqvistsällskapet den 23 mars 1990. Arbetsgruppen har tacksamt tillgodogjort sig uppslag och synpunkter från detta tillfälle, och den reviderade rapporten presenterar arbetsgruppens arbete fram till dags dato.

1. Tidigare editioner

Inledningsvis vill vi påminna om ett par av de särskilda problem som möter en Almqvistutgivare. Ett är att Almqvist arbetade i flera konstarter. I hans produktion finns således inte bara »skrifter» (lyrik, epik, dramatik, sakprosa) utan också musikkompositioner och bildkonst. Den som ger ut Almqvists produktion ställs alltså inför uppgiften att utge hans »Samlade Verk» snarare än hans »Samlade skrifter». Ett annat problem har att göra med hur Almqvist publicerade sina egna skrifter. Av olika skäl tvekade Almqvist att offentliggöra flera av sina viktigaste verk. Det ledde inte bara till att han omarbetade verken utan också till att han hejdade publiceringen av i princip färdiga texter. Bland annat därför finns flera centrala verk i olika versioner: *Murnis*, *Amorina*, *Det går an*, *Europeiska missnöjets grunder* och *Den sansade kritiken*. Vidare publicerade Almqvist många av sina verk i ramverket *Törnrosens bok*, som utkom i två serier, den s.k. duodesupplagan och imperialoktavupplagan; somliga av verken förekommer i olika versioner i bägge serierna. Men hittills har utgivare i allmänhet valt att publicera endera serien i stympat skick, d.v.s. bara inkludera en version av de omarbetade verken. Helhetsstrukturen i imperialoktavupplagan (den senare serien) har därför blivit svåröverskådlig i de moderna editioner vi äger. ^o

Det finns inte, och det har aldrig funnits, någon fullständig utgåva av Almqvists skrifter. Almqvist drömde själv under landsflykten att samla alla sina verk inom Törnrosramen. I ett manuskript från Amerika, »Nyårsdagen», gör han en förteckning över sina skrifter, däribland också läroböckerna, och fastslår: »Alla dessa 'Fria Fantasier', hvilka i flere särskilda och sins emellan olika editioner utkommit såsom skilda Stycken, vill Herr Hugo nu hafva samlade i ett Helt, med den gemensamma titeln TÖRNROSENS BOK, och illustrerad med tillhörande teckningar, ritningar och musikalier».¹ Men av denna vackra dröm blev som bekant intet.

Två större urvalseditioner har getts ut: Albert Lysanders 1874–78 och Ruben G:son Bergs 1902–06. En till fullständighet syftande vetenskaplig edition – »Samlade skrifter» (SS) – började utges 1920 under ledning av Fredrik Böök, men den fullbordades aldrig. Dessa tre större editioner har getts ut på Bonniers förlag. En smärre urvalsedition utgavs av Bertil Romberg 1977–1981 som fristående volymer i Norstedts klassikerserie.

*

Lundaprofessorn Albert Lysander utgav åren 1874–78 fyra volymer *Valda skrifter* av C.J.L. Almqvist plus en femte volym, *Strödda skrifter 1814–1846*. Urvalet domineras av Törnrosverket, men åtskilliga viktiga verk saknas: *Murnis*, *Amorina*, *Sviavigamal*, *De dödas sagor*, C.J.L. Almqvist. *Monografi*, *Europeiska missnöjets grunder* och alla 1840-talsromanerna. Textkritiskt finns också åtskilligt att invända mot Lysanders fria förhållningssätt till Almqvists verk: i editionen av *Det går an* blandar han exempelvis läsningar från Almqvists tre versioner av verket.² Men det som finns är försett med kortfattade men noggranna och bibliografiskt värdefulla kommentarer.

Lysanders edition var ett viktigt incitament för det nya Almqvistintresse som växte sig allt starkare från 1870-talet och som fick ny näring av Ellen Keys lansering av Almqvist som »Sveriges modernaste diktare» 1894. Strax efter sekelskiftet var det dags för en ny urvalsedition. Det var Ruben G:son Bergs edition som utkom 1902–06 och omfattar 12 volymer. De sönderfaller i två serier:

- 1) *Törnrosens bok* – ett urval ur duodesupplagan och imperialoktavupplagan i sex volymer, delvis systematiserade efter genrer.
- 2) *Valda romaner* – likaledes sex stadiga volymer: *Amorina*, *Drottningens juvelsmycke*, *Tre fruar i Småland*, *Amalia Hillner*, *Gabriële Mimanso* och *Hermitaget*.

Berg ger korta kommentarer till sin edition. Här är åtskilligt tillagt sedan Lysander gjorde sitt urval. *Murnis*, t.ex., och *Europeiska missnöjets grunder* är med, låt vara i utdrag. Dessutom tillkommer *Amorina* och inte mindre än tre 1840-talsromaner. – Med Bergs edition fanns Almqvist att läsa i ett fylligt urval.

I anslutning till den intensiva Almqvistforskning som bedrevs från 1910-talet lanserade Bonniers 1920 Almqvists »Samlade skrifter», som under redaktion av Fredrik Böök skulle utges av Olle Holmberg, Josua Mjöberg, Emil Olson och Algot Werin.

Utgåvan angavs vara »första fullständiga upplagan, med inledningar, varianter och anmärkningar». Den planerades utkomma i 32 volymer. I reklamen utlovades publicering av »en mängd alldeles nya och okända ting av största intresse, hittills bekanta blott för en eller annan specialforskare. Så t.ex.: Almqvists till stor del otryckta ungdomsskrifter, varibland *Amorina* i sin ursprungliga avfattning från 1822; ett band berättelser, dikter och avhandlingar, som varit avsedda för *Törnrosens bok*, men blivit kvarliggande i manuskript; en fullständig samling (i fyra band) av Almqvists aldrig omtryckta tidningsartiklar [. . .]; ett band av hans skrifter från landsflyktsåren».³ Dessutom skulle en volym omfatta ett urval av Almqvists språkliga skrifter: hans filologiska arbeten och läroböcker. Vidare skulle förutom de båda serierna av *Törnrosens bok* (som varken Lysander eller Berg utgivit fullständigt) utgivas *C.J.L. Almqvist. Monografi* och *De dödas sagor*, jämte de tidigare icke omtryckta fyrtiotalromanerna *Smaragdbruden*, *Syster och bror* och *Herrarne på Ekolsund*.⁴

Till att börja med utkom editionen i rask takt. Båda serierna av *Törnrosens bok* var tidigt färdiga. Men utgivningen stannade upp och så småningom fick man börja reducera ambitionerna. 1938 förelåg 21 volymer av de planerade 32.

På förslag av förlaget beslöt man då, att ytterligare fyra volymer skulle utges och att editionen skulle stanna vid 25 volymer.⁵ Men dessa

volymer utkom aldrig och den stora editionen stannade vid 21 volymer. Man kan säga, att de viktigaste av Almqvists skrifter kom med i den, men vi saknar *C. J. L. Almqvist. Monografi* (med bl.a. »Om poesi i sak»), *De dödas sagor, Filologiska arbeten och läroböcker, Människoslätets saga, Herrarne på Ekolsund* (2 vol.), *Journalistik* (4 vol.) och *Skrifter från exilen*.

Att »Samlade skrifter» aldrig fullbordades kan förvisso kallas för den Almqvistska katastrofen. Men redan i sitt ofullbordade skick är denna den Böökska editionen synnerligen betydelsefull; den får betraktas både som ett inslag i och ett incitament till 1920-talets mycket livaktiga Almqvistforskning, där de flitiga volymredaktörerna Olle Holmberg och Algot Werin spelade en viktig roll.⁶ Samtidigt måste dock understrykas att luckorna i den har bidragit till att ställa viktiga delar av Almqvists författarskap i skuggan för en större publik. Pedagogen, samhällsreformatorn, historiefilosofen, journalisten och exilpoeten Almqvist framträder inte i helfigur i denna edition.

»Samlade skrifter» har också kompletterats genom senare utgivning av enskilda verk. Ture Andersson har ombesörjt en återutgåva av *Om skandinavismens utförbarhet* (1950), Erik Gamby har givit ut urvalet *Dikter i landsflykt* (1956), *Om poesi i sak* (1959) och *Murnis* (1960), Folke Isaksson ett annat urval dikter från landsflykten, *Armoadets son* (1972) och ett litet urval av tidningsartiklarna, »*Det går en åska genom tidevarvet*». *Pamfletter och polemik* (1972). En stor del av dikterna från exilen har utgivits av Per Mårtenson i volymen *Sesemana* (1983), som omfattar mycket av det märkliga manuskriptet »Om svenska rim». Vidare erinras om Kurt Aspelins utgåvor *Hvad är en tourist. Brev och korrespondenser från en utrikes resa* (1961) och *Källans Dame. Utkast och fragment* (1966). Ett urval *Brev 1803–1866* (1968) har utgivits av Bertil Romberg, som även redigerat ett urval av Almqvists *Journalistik* (1–2, 1989). – Av naturliga skäl varierar ederingsprinciperna och kommentarernas omfattning avsevärt mellan de ovan nämnda volymerna.

1977–1980 utgav Bertil Romberg på Norstedts förlag i serien »Norstedts klassiker» nio Almqvistvolym: *Jaktslottet, Hermitaget, Hinden, Amorina, Drottningens juvelsmycke, Sagor ur Törnrosens bok, Gabrièle Mimanso, Tre fruor i Småland* samt *Skällnora kvarn och andra folk-*

livsberättelser.

Varje volym är försedd med en fyllig efterskrift och bibliografi men saknar ordförklaringar och sakkommentarer. Editionen är uniform i så måtto att en likalydande sammanfattning, »Almqvists liv och verk i summarisk översikt», avslutar varje efterskrift.

Utgivningen av de första volymerna var redan beslutad, när utgivaren kom in i bilden som redaktör. Det fortsatta urvalet volymer berodde på en balansgång mellan utgivarens förslag och förlagets möjligheter att få kulturstöd. Hela upplagan realiserades efter några år.

Självfallet finns också en rad goda urvalseditioner för universitets- och skolbruk. Ett exempel är Kurt Aspelins Almqvistvolym i *Sveriges litteratur* (D. 8, 1965).

★

Bööks projekterade edition om 32 volymer skulle omfatta 14.950 sidor. Av dessa gavs 6.050 inte ut; de facto omfattar denna edition endast ca 60 procent av den planerade sidmängden. De 8.900 sidor som SS omfattar skall jämföras med Lysanders utgåva, som innehåller 2.266 sidor, och med Bergs om 4.594 sidor. Beroende på att Lysanders utgåva har tätare satsyta måste sidorna omräknas för att kunna jämföras med Bööks och Bergs. Men man kan i stort säga, att Bööks projekterade edition sidmässigt är ungefär 5 gånger så stor som Lysanders och 3 gånger så stor som Bergs.

Av de editioner som här genomgått, är det ingen tvekan om att »Samlade skrifter» från 1920–38 är den bästa. Nystavning har införts och texten får anses vara i stort sett väl ederad. (Vi återkommer senare till en mer detaljerad granskning av ederingen.) Varje volym i den Böökska editionen har en informativ inledning, sak-, namn- och ordförklaringar och i förekommande fall en textkritisk kommentar.

2. Materialläget

De verk som Almqvist utgav under sin livstid förtecknas i Joh. Ax. Almqvists bibliografi *Almqvistiana* [...] (1892).⁷ (Listan över Almqvists tidningsartiklar har senare kunnat kompletteras på åtskilliga punkter).⁸ För att få en överblick av handskriftsmaterialet har arbetsgruppen utfört

en inventering av det material som finns tillgängligt på offentliga arkiv och bibliotek. Resultatet har blivit maskinskrivna förteckningar som använts som internt arbetsmaterial i gruppen.

Vilka av Almqvists verk är det då som fortfarande inte utgivits i någon vetenskapligt tillfredsställande edition? Det är många! Vi har då först *tryckta* verk. Låt oss börja med skönlitterära och musikaliska skrifter. Varken *De dödas sagor*, *Herrarne på Ekolsund* eller *Fria fantasier för piano-forte* har utkommit och dessutom saknas flera versioner av *Murnis*, *Det går an* och *Europeiska missnöjets grunder*.

Murnis (1819)

Det går an (1839) [Den först utgivna editionen.]

Jagstlötet (imperialoktavuppl. 1839)

Varegens dotter (imperialoktavuppl. 1839)

Europeiska missnöjets grunder (makulerad edition 1838)

De dödas sagor (1845) [= mellanversionen av *Murnis*]

Fria fantasier för piano-forte (1847–48)

Herrarne på Ekolsund (1847)

Europeiska missnöjets grunder (makulerad edition 1847)

Större delen av *Mythopoiesis* (imperialoktavuppl. 1849)

Murnis (imperialoktavuppl. 1850)

Av Almqvists vetenskapliga arbeten och polemiska skrifter saknas flera viktiga verk:

Menniskoslägtets saga (1839–41)

Om svenska uppfostringsväsendet (1840)

Ordbok öfver svenska språket i dess närvarande skick (1842–44)

C.J.L. Almqvist. Monografi (1844–45)

Kongeriget Sverrigs Regenter (1854)

Anekdoter såsom bidrag till guldmakeriets historia (1867)

samt journalistiken 1839–51 [150 artiklar av ca 700 utgivna 1989]

Och av hans läroböcker – som ofta innehåller programmatiskt reformpedagogiska inledningar och skönlitterära exempel av Almqvist själv – saknas fortfarande praktiskt taget allt:

Allmän språklära (1829)

Svensk rättstafningslära (1829)

Tabeller öfver svenska ordens böjningsformer (1830)

Linear-teckning (1830)

Hufvudräknings-tabeller (1831)

Räknekonst för begynnare (1832)

Svensk språklära (1832, 3. omarb. ed. 1840)

Lärobok i geometrien (1833)

Grekisk språklära (1837)

Praktisk lärobok i franska språket (1838)

Går vi så vidare till *otryckta* skrifter, så kan följande noteras. Av de Almqvistska manuskript som förblev opublicerade under hans livstid, utgavs många i »Samlade skrifter», de tre första volymerna (ungdomsskrifterna) och i Algot Werins urval *Törnrosens bok. Efterlämnade berättelser och utkast* (SS 17, 1922). Andra manuskript har tryckts i Kurt Aspelins urval *Källans Dame. Utkast och fragment* (1966) och i enstaka vetenskapliga uppsatser och artiklar. Dock återstår åtskilliga manuskript och utkast att edera, däribland det väldiga manuskriptet »Om svenska rim» från landsflyktsåren. En stor del av detta har utgivits 1983 av Per Mårtenson, men merparten är ännu otryckt.

Och till det utgivna handskriftsmaterialet får man ju också räkna de mellan 500 och 600 brev av Almqvists hand, som endast i mindre utsträckning utgivits. Om en utgivning av Almqvists »Samlade Verk» komme igång i större skala, är det fullt tänkbart, att fler brev och eventuellt fler handskrifter skulle dyka upp. Annonsering i dagspressen är också ett medel som man inte bör underlåta att begagna sig av.

Det finns alltså *mycket*, både tryckt och otryckt, som ännu inte utgivits i moderna, vetenskapliga utgåvor. Och ändå är detta inte det största problemet. Det värsta är, att det som *har* utgivits, inte gått att köpa i bokhandeln.

★

Vilka problem dyker upp, när det gäller en ny vetenskaplig Almqvistedition – och vilka problem har funnits i samband med de gamla?

Strävan är att åstadkomma en komplett, en till fullständighet syftande utgåva, med fylliga inledningar och nödvändiga kommentarer. Ambitionsnivån på kommentarerna kan alltid diskuteras; vi menar emellertid att det kommer att behövas fler rent språkliga förklaringar, än som var aktuella, när »Samlade skrifter» tillkom på 1920- och 1930-talen.

Texten skall självfallet etableras så, att den kommer så nära som möjligt den text Almqvist själv gav ut. Här står en Almqvistutgivare inför färre problem än t.ex. utgivarna av den nya Strindbergseditionen (Nationalupplagan). Till de Almqvist-verk som utgavs under hans livstid finns inga manuskript kvar, utan vi kommer bara undantagsvis bakom originaleditionen. Inte heller finns några författarkorrektur bevarade. Ur

genetisk synpunkt är detta naturligtvis att beklaga, men vid ederingen bortfaller en rad problem.

Eftersom varken manuskript eller korrektur finns bevarade till under Almqvists livstid utgivna skrifter, hänvisas man till att använda originaleditionerna som »bastexter» (*copy-texts*) för en vetenskaplig utgåva.⁹ Här möter två frågor. För det första, om texten i originaleditionerna följer Almqvists intentioner så väl att det är meningsfullt att använda dem på detta sätt. Och för det andra vad förekomsten av varianter inom upplagorna av dessa editioner bör betyda för en utgivning av Almqvists samlade verk.

Medan många andra författare bekymrar sig föga om korrekturläsning verkar Almqvist ha övervakat textens väg från manuskript till bokform ovanligt noggrant och intresserat. Många av sina böcker utgav han på eget förlag, vilket gav honom en direktkontakt med tryckarna som ett vanligt förlagsförfarande ofta berövar en författare. Men också då han publicerade sina böcker på reguljära förlag övervakade han sättningen noga. När förläggaren Laseron under Almqvists utlandsvistelse 1840 utgav ett par slarvigt korrekturlästa Almqvist-verk, blev författaren så irriterad att han desavouerade tryckare och förläggare i en syrlig tidningsannons och avbröt alla leveranser av manuskript till hemkomsten. Ett positivt exempel på Almqvists korrekturomsorger är produktionen av hans *Ordbok öfver svenska språket i dess närvarande skick* (D. 1 = H. 1–2), utgiven hos örebrofirman P.M. Lindh 1842–44. I breven till förläggaren kan man följa hur skrupulöst Almqvist övervakade textens väg från manuskript till boksida. Det förtjänar också att påpekas att Almqvist lät publicera errata-listor i originaleditionerna av flera av sina verk, *Amorina* (1839), *Menniskoslägtets saga* (1839–41), *Tre fruar i Småland* (1842–43), den ovannämnda ordboken och *C.J.L. Almqvist. Monografi* (1844–45). Det är några exempel på att han i allmänhet sökte försäkra sig om att den satta och tryckta texten följde hans intentioner.¹⁰

Almqvists noggranna bevakning av textens väg från manuskript till boktryck har en annan, mer problematisk sida för en utgivare. Almqvist hade vanan – eller ovanan – att ändra i sina verk under pågående tryckning, vilket fick till följd att det finns varianter i flera av hans verk. Det gäller exempelvis *Drottningens juvelsmycke*,

Skaldens natt, *De dödas sagor* och *Skällnora qvarn*.

Redan Albert Lysander konstaterade om originaleditionen av *Drottningens juvelsmycke* att s. 432 har olika lydelse i olika exemplar.¹¹ Och Olle Holmberg understryker »att Almqvist under själva tryckningens gång fortsatt att fila på sitt verk» (SS 6, s. 379). Han summerar, att ändringarna huvudsakligen är avsedda »att utsläta insinuationerna mot Reuterholm såsom ansvarig för kungamordet» (s. 381). Holmberg noterar också fler ändringar än Lysander.

Om *Skaldens natt* påpekar Algot Werin i kommentaren till »Samlade skrifter»: »Av detta stycke finnas tvenne olika tryck, vilket förut icke observerats. Lysander känner endast det ofullständigare [...] Almqvist synes under tryckningen ha gjort detta tillägg i bandets sista ark. Då meditationen återgavs i Dagligt Allehanda (1839:8) följdes det fullständigare trycket» (SS 8, s. 364). Louise Vinge har senare tagit fasta på de textkritiska observationerna, analyserat stycket och visat varför texttillägget gjorts av Almqvist.¹²

I en uppsats har Christina Dackås och Thomas Anderberg iakttagit att sidorna 90–93 av *De dödas sagor* (1845) finns i två olika versioner.¹³ Den ena, den äldre, anknyter nära till den första, aldrig av Almqvist tryckta versionen av *Murnis* från 1819; den yngre anknyter till den tredje och sista versionen av *Murnis* i imperialoktavupplagan 1850. Uppenbarligen har ändringarna tjänat till att dämpa den erotiska stämningen och vokabulären och att anknyta till Swedeborgs tankevärld. Uppsatsen föranledde också en debatt i *Text*, där bibliografen Rolf E. Du Rietz diskuterade terminologi och metoder vid sådana textkritiska analyser, främst nödvändigheten av kunskaper i analytisk bibliografi.¹⁴

I *Skällnora qvarn* finns avslutningen, som Algot Werin påpekat (SS 9, s. 344) i två versioner.

Här har anförts fyra exempel på hur forskare har uppdagat hur Almqvist under tryckningens gång ändrat på texten i en del av upplagan. Det ger ju anledning till vaksamhet rörande ederingen. Kan man göra ett försök att förteckna och undersöka de bevarade exemplaren av originaleditionerna av dessa verk? I hur många finns ändringar? Och finns det männe fler ändringar av andra sidor? Och hur är det med andra verk av Almqvist? Kan det tänkas att det också där finns varianter? Etc.

På detta viktiga område återstår säkert fler upptäckter att göra och textetableringen för »Samlade Verk» måste innefatta jämförandet av flera exemplar från originaleditionen. Utgåvan skulle därmed aktualisera metoder som inte alltid används vid andra ederingar i Sverige.¹⁵

Endast ett fåtal av Almqvists verk utkom i nya editioner under hans livstid. De ändringar som där företogs saknar vanligtvis större betydelse – många av ändringarna förefaller mest ha berott på förlagets slarviga korrekturläsning – men ska givetvis redovisas i den textkritiska kommentaren.

3. Den textkritiska kvaliteten i »Samlade skrifter»

Slutsatsen blir alltså att man måste använda originaleditionerna av Almqvists skrifter som bas-texter i en vetenskaplig edition. En följdfråga är då vilken hjälp man kan ha av den tidigare textetableringen i »Samlade skrifter».

För att besvara den frågan har vi gjort stickprovsundersökningar av textetableringen i denna edition, som alltså redigerades av Olle Holmberg (8 volymer), Josua Mjöberg (5 vol.) och Algot Werin (8 vol.). Texterna jämfördes med originaleditionerna; verken valdes för att dels fånga upp de olika redaktörernas principer, dels täcka olika perioder i Almqvists författarskap. (Musikalierna återstår dock att undersöka.) Detta är inte platsen att detaljredovisa undersökningen; några exempel får räcka, varefter mer principiella synpunkter redovisas.

En viktig upptäckt är att de olika redaktörerna visat olika respekt inför Almqvists text. Vissa moderniseringsprinciper har följts konsekvent (jfr nedan), men medan Olle Holmberg och Algot Werin i stort sett inskränkt sig till att rätta uppenbara tryckfel, har Josua Mjöberg ofta gjort långtgående »rättelser» av Almqvists interpunktion. Denna normaliseringsiver har exempelvis drabbat den hetsigt upplösta meningsbyggnaden i *Amorina* som följande exempel visar:

Rudman.

Ginseng, ha, ha, ha – dråpligt botemedel för *svage!* Förstår du? Gapa Rudman, drick ginseng och rid ryttare! Se så, sätt dig upp på Prestfli –

Syster, hu! spring på, spring fort! Du, hans syster, kom hit! anklaga den der Rudman starkt, sätt dig på

gyldne thronen, slå sönder hans huvud med spiran, lågorna frasa! syster, han var din bror! hvar är din bror Rudman? han skall hit och ansvara, brännas här vid pålen, hvar är han? hvar är han? hvar i himmel och afgrund skola vi få rätt på Rudman? (orig.ed. 1839, s. 253)

RUDMAN.

Ginseng, ha, ha, ha – dråpligt botemedel för *svage!* Förstår du? Gapa Rudman, drick ginseng och rid ryttare! Se så, sätt dig upp på prästfli –

Syster, hu, spring på, spring fort! Du, hans syster, kom hit! Anklaga den där Rudman starkt, sätt dig på gyllne tronen, slå sönder hans huvud med spiran, lågorna frasa! Syster, han var din bror? Var är din bror Rudman? Han skall hit och ansvara, brännas här vid pålen. Var är han, var är han? Var i himmel och avgrund skola vi få rätt på Rudman? (SS 10, s. 315)

Vidare syns moderniseringen av ordformer ibland onödigt långtgående i »Samlade skrifter». Huvudprinciperna förefaller där ha varit

- a) Modernisering av stavning (dt blir t [enskildt blir enskilt], fv blir v [hafva blir hava], g blir k [släging blir släkting], o.s.v.)
- b) Behållande av pluralformer i verben (höllo, beslöto, o.s.v.)
- c) Försvenskning av vissa låneord.

De bägge första principerna har tillämpats konsekvent och klokt, men försvenskningarna har ibland utförts så att atmosfären i berättelserna ändrats. Verk som *Drottningens juvelsmycke* (1834) och *Araminta May* (1838) tematiserar som bekant inflytandet från den franska kultursfären i Sverige. Genom att man ofta har försvenskat de franska låneord som huvudpersonerna jonglerar med, har utgivarna i Böök-editionen kommit att dölja denna språkliga dimension i texterna.

Almqvist använder ofta stor bokstav inuti mening för att framhäva vissa ord med särskild laddning – så exempelvis i slutet av originaleditionen av *Palatset* (1838), där symboladdningen i ordet »palatset» på slutsidan framhävs med versal (tidigare bara gemen). Bruket av stora bokstäver inuti meningar har i allmänhet inte respekterats i SS, som härvidlag alltså fjärrmar läsaren från författarens intentioner.

Också en del betydelsebärande typografiska detaljer har ändrats i SS. I de dramatiska och episka blandverken *Amorina* (1822) och *Drottningens juvelsmycke* (1834) har Almqvist i allmänhet låtit sätta både »scenanvisningar», berättande partier och dialogavsnitt med samma stilsort. Men i Böök-editionen har »scenanvisningar» och berättande partier satts med petit,

något som accentuerar dramainslagen mer än Almqvist uppenbarligen velat – i dessa arbeten strävade han tvärtom, som bekant, efter att åstadkomma episk-lyrisk-dramatiska allkonstverk. Inte heller verkens titlar återges alltid tillfredsställande i SS. Många av verken hade flera varianttitlar, dels beroende på att sättningen ofta skedde i flera etapper, dels beroende på hans försök att driva ett gäckande spel med läsarens förväntningar. Utgivarna har dock ibland släppt några av varianttitlarna – ett frapperande exempel är *Godolphin* (1838) – och därmed har också denna dimension i Almqvists verk tonats ned i onödan.

Slutsatserna av stickproven blir alltså att

- * Principerna för textetableringen skiljer sig ganska mycket åt mellan de olika redaktörerna.
- * Bruket av stor bokstav inuti mening har respekterats alltför litet.
- * Typografiska förändringar har ibland skymt Almqvists intentioner.
- * Låneord har ibland försvenskats i onödan.
- * Verkens titlar återges inte alltid adekvat.

Trots dessa kritiska synpunkter måste »Samlade skrifter» ändå på det hela taget sägas vara tillförlitlig. Eftersom läget vad gäller bastexter är i stort sett oförändrat sedan de utgavs, kan man ha stor nytta av den textetablering som utförts där. I det praktiska arbetet med »Samlade Verk» kan Bök-editionen, kritiskt använd, ofta utgöra ett viktigt hjälpmedel vid textetableringen.

4. Principer för textetablering

För »Samlade Verk» måste givetvis utarbetas en handledning med mer preciserade normer för textetableringen, en regel- och exempelsamling för volymredaktörerna som får växa fram ur det faktiska arbetet med olika texter. Genom stickprovsundersökningar av flera Almqvistverk har arbetsgruppen dock sökt komma fram till vilka mer allmänna textkritiska principer som bör tillämpas i »Samlade Verk».

För textetableringen bör följande huvudprinciper gälla:

I görligaste mån bör man söka följa Almqvists intentioner som de går att resonera sig fram till. Uppenbara fel och förvrängningar bör alltså rättas, trots att de fanns med i den text som första gången mötte läsarna. (Som bekant står intentionsbegreppet under livlig debatt inom både

textkritik och litteraturvetenskap. Med att följa Almqvists intention menas här att försöka etablera den text som Almqvist rimligen avsåg att låta läsarna få ta del av vid publiceringen.)

En andra huvudprincip har redan diskuterats: eftersom vi i stort sett saknar manuskript och korrektur till de verk som utgavs under Almqvists livstid får originaleditionerna tjäna som bastexter. I samband med textetableringen måste man alltså jämföra flera exemplar från originaleditionen med varandra för att fånga upp textvarianter. Det mest arbetsbesparande sättet är att företa jämförelserna med maskinell hjälp.

En tredje huvudprincip gäller moderniseringen av texten. Det har diskuterats, om införandet av nystavning kan accepteras i en vetenskaplig textetablering. Anglosaxiska textkritiker har t.ex. på senare år debatterat, hur fast gränsen bör vara mellan vetenskapliga, originalstavade »definitiva editioner» och populära, nystavade »praktiska texter». ¹⁶ Utan att förneka värdet av sådana nystavade utgåvor, har vi kommit fram till att det smidigaste sättet att göra Almqvist tillgänglig för moderna läsare är att arbeta med en dubbel utgivning, dels en komplett, originalstavade utgåva, dels en försiktigt moderniserad utgåva med ett brett urval av de verk som kan antas vara av störst intresse för en nutida publik. Risker finns annars att utgivaren hamnar i en paradox – efter att först ha lagt ned ett stort arbete på att etablera en originalstavade text, får han se den förändrad genom modernisering. För utgivningen av den originalstavade, »definitiva editionen» talar ju också ett viktigt språkvetenskapligt argument: en sådan edition har ett helt annat språkhistoriskt värde än den moderniserade editionen.

Den kompletta, originalstavade editionen av Almqvists »Samlade Verk» kommer att ges ut av Svenska Vitterhetssamfundet. Detta fungerar alltså som förlag för Almqvists »Samlade Verk», som bildar en egen underserie i Vitterhetssamfundets utgivning. Den moderniserade urvalseditionen (under serietiteln »Skrifter») ges ut av Gidlunds förlag, som tidigare bl.a. har utgivit ett moderniserat urval av Almqvists journalistik i två volymer (1989). Moderniseringen utförs av förläggaren efter de riktlinjer som han och Svenska Vitterhetssamfundet har överenskommit. Utgivningen läggs upp så att Svenska Vitterhetssamfundets utgåva färdigställs på dis-

kett, från vilken Gidlunds förlag sedan kan göra sin modernisering. Varje volym i Svenska Vitterhetssamfundets utgåva utges också före motsvarande text i Gidlunds. I september 1993 förelåg Johan Svedjedals utgåva av *Det går an* och *Hvarför reser du?* (1838 års versioner), både i Svenska Vitterhetssamfundets textkritiska utgåva (SV 21) och i Gidlunds moderniserade version.

I görligaste mån kommer texterna ur originaleditionerna att läsas in på diskett via optisk läsning. Denna diskettversion användes sedan för etablering av texten för Svenska Vitterhetssamfundets edition.

Vad gäller den moderniserade utgåvan är syftet att huvudsakligen – med undantag för breven och de filologiska arbetena – följa mönstret från »Samlade skrifter», d.v.s. införa nystavning utan att modernisera ordformer (*hava* och inte *ha* istället för *hafva*, o.s.v.) Älderdomliga pluralformer behålls (fönsteröppningar; *flere*, o.s.v.). Likaså behålls Almqvists bruk att framhäva vissa ord med stor begynnelsebokstav inuti en mening. Inte heller Almqvists interpunktion moderniseras. En omsorgsfull prövning skall ägnas låneord, som i högre grad än i *SS* bör kvarstå oförändrade från originaleditionen. Att införa nystavning på somliga dåtida låneord skulle i själva verket påverka stilkaraktären, eftersom en inte helt försvenskad stavning ofta signalerar att orden var relativt nya i svenskt språkbruk.¹⁷ Nystavning genomförs däremot av namn på orter och personer.

Arbetsgruppen är av den bestämda uppfattningen, att en nystavning efter ovan anförda principer är att föredra framför en mer radikalt genomförd normalisering och modernisering. Motiveringen för att arbeta med en moderniserad edition bredvid den originalstavade är, att stilkaraktären i Almqvists texter inte påverkas av en försiktigt genomförd nystavning, samtidigt som erfarenheten visar att en nystavad textetablering får en större spridning, inte bara som försäljningsobjekt utan också som sättningsförlaga för senare editioner.¹⁸ I den mån nystavning enligt ovan anförda principer gör Almqvists verk mer tillgängliga också utanför specialister- nas skara, måste denna möjlighet tillvaratas.

5. Principer för kommentar och ordförklaringar

Till problemen angående en Almqvistedition hör naturligtvis frågan hur kommentaren skall se ut.

För verk som föreligger i olika versioner behövs en textkritisk kommentar, som talar om vad i texten som har ändrats mellan de olika utgåvorna. Som redan har framgått ändrade och omarbetade Almqvist gärna. Några exempel på verk som alla färdigställdes (men inte alltid publicerades) i olika versioner är *Murnis* (1819, 1845, 1850); *Amorina* (1822, 1839); *Det går an* (1838, 1839, 1850); *Europeiska missnöjets grunder* (1838, 1847, 1850); *Den sansade kritiken* ([1842]1851, 1849). Detta är alltså exempel på hur Almqvist ändrar *mellan* de olika editionerna. Som tidigare nämnts finns det ju också variantexemplar *inom* upplagan av en edition.

Det sagda torde visa hur nödvändig – och arbetsam – en textkritisk kommentar till Almqvists skrifter är.

Vidare skall det finnas en kommentar, som ger korta förklaringar till namn, till allusioner och citat; som ger ordförklaringar och noterar språkliga egenheter. Dessutom bör i ett särskilt avsnitt ges uppgifter om utgivning och mottagande och om tolkningar av intresse, d.v.s. helt enkelt en bibliografisk vägledning.

Det finns en myckenhet kunskap samlad i de senaste editionerna, icke minst i »Samlade skrifter». Men mycket har hänt i Almqvistforskningen de sista åren (och då inte bara inom litteraturvetenskap, utan också andra historiska ämnen), ny kunskap som kräver plats i en kommentar.

*

De anmärkningar som knyts till texterna i »Samlade Verk» skall bestå av en inledning, en textkritisk kommentar och ordförklaringar.

Ordningsföljden i volymerna är som följer:

1. *Inledning*. Kort presentation av verken och deras allmänna, konstnärliga tidsammanhang. Inledningen bör innehålla följande punkter:
 - a) Bakgrund och presentation av verket.
 - b) Tillkomst (Datering).
 - c) Utgivning (Förlagsförhållanden; datum för publiceringen).

- d) Mottagande (Kortfattat referat av om möjligt alla samtida recensioner av verket / verken; Almqvist recenserades vanligen i endast tre à fyra tidningar.)
- e) Almqvists egna uttalanden om verket / verken.
- f) Kortfattad presentation av forskning om verket / verken.

I inledningen ska självfallet inga uttömmande diskussioner i de olika frågorna föras. Strävan ska istället vara att genom kortfattade referat och hänvisningar ge en sammanfattning varifrån läsaren kan gå vidare till brevuttalanden, recensioner och tidigare forskning.

2. *Litteraturlista.* Att läsa vidare. Viktigare forskning om verket / verken i volymen. Jfr litteraturlistorna i Rombergs edition.
3. *Texten – texterna.* De etablerade texterna.
4. *Textkritisk kommentar.* Manuskriptläget. Redovisning av eventuella förarbeten. Uppgift om vilken bastexten varit. Redovisning av textvarianter (uppställd sida för sida). Ändringar av Almqvist i senare editioner. I redovisningen av varianter skiljs mellan *accidentalier* och *substantieller* (*accidentals* och *substantives*), d.v.s. mellan å ena sidan icke betydelsebärande varianter i stavning, o.s.v. och å andra sidan mellan betydelsebärande varianter i ordval, o.s.v.¹⁹
5. *Ordförklaringar.* Uppställda sida för sida.

Den moderniserade editionen kommer att ha en kort inledning och en bearbetad avdelning med ordförklaringar. Den textkritiska kommentaren krymps där till en presentation av textläget, men innehåller ingen detaljerad redovisning av textvarianter. Ordförklaringarna kommer i vissa fall att bantas, eftersom en del större kommentarer i dem kan dras samman. I andra fall kan en del ålderdomliga ordformer behöva förklaras eller kommenteras utförligare i den moderniserade utgåvan.

★

En genomgång av Bөөk-editionen visar att inledning och kommentarer varierar kraftigt från volym till volym. Medan somliga inledningar är

lapidariska, växer andra ut till stora uppsatser med originalforskning: sålunda inskränker sig Josua Mjöberg's inledning till *Amorina* (1839) till fyra sidor (SS 10, s. 1–4), medan Algot Werin ger folkskrifterna drygt trettio. (SS 12, s. V–XXXVI). Obalansen torde ofta bero på att redaktörerna Olle Holmberg och Algot Werin samtidigt var sysselsatta med sina Almqvistavhandlingar och ibland använde inledningarna till SS som publiceringsföretag för utredningar som av olika skäl inte inkluderades i doktorsavhandlingarna.

Även om inledningarna, kommentarerna och ordförklaringarna till »Samlade Verk» naturligtvis kräver ny forskning, bör man försöka begränsa kommentardelen mer än i vissa volymer i Bөөk-editionen. Specialutredningar i anslutning till redigeringen bör publiceras i vetenskapliga tidskrifter eller i Almqvist-sällskapets publikationer.

Inledning och ordförklaringar i en normalvolym (ca 450 à 500 sidor) bör ogärna omfatta mer än ca 10 procent av sidtalet, men omfånget avhänger självfallet av hur många verk volymen innehåller.

En huvudprincip för ordförklaringarna i »Samlade Verk» bör vara att ord som upptas i lätt tillgängliga moderna ordböcker, främst senaste editionen av Svenska Akademiens ordlista (SAOL), inte behöver förklaras.²⁰ Ordförklaringarna bör omfatta följande ordtyper: föråldrade ord (d.v.s. ord som ej ingår i SAOL, m.fl.), ord med förskjuten betydelse, ordlekar, allusioner. Citat från främmande språk (ej norska, danska och engelska) bör översättas här. Här kan också kortfattade diskussioner och hänvisningar göras kring uttryck med speciell betydelse för Almqvist – »essentialism», »poesi i sak», m.fl. Ordförklaringarna bör också innehålla vissa real-kommentarer, d.v.s. kulturhistoriska anmärkningar och kommentarer kring Almqvists anknytning till exempelvis platser och personer som nämns i texterna.

6. Fördelning av verken på volymer

Som tidigare nämnts bör man i »Samlade Verk» sträva efter att åstadkomma en så långt som möjligt komplett utgåva av Almqvists verk. Därför bör samtliga de olika versionerna av en del verk tas med: *Murnis*, *Det går an*, m.fl. En

del inskränkningar på andra områden syns dock nödvändiga. Ur Almqvists läroböcker bör i allmänhet inte hämtas mer än inledningar och viktigare skönlitterära exempel. Dock skall de viktiga *Svensk Rättstafnings-Lära* och *Svensk Språklära* (3 omarb. ed. 1840) tas med i sin helhet. Det är inte heller möjligt att utge allt bevarat handskriftsmaterial – exempelvis torde de kompendier han i ungdomen utarbetade få lämnas utanför »Samlade Verk». Verk som tillskrivits Almqvist (vissa översättningar, arbeten i andras namn, tidningsartiklar, etc.) tas endast med om de med säkerhet kan attribueras till honom.

Enligt arbetsgruppens preliminära plan för »Samlade Verk» skall editionen bestå av följande 51 volymer (se följande sidor). (Teckenförklaring: * verk som ingick i annan form i SS; ** verk som ej kom att ingå i SS eller i annan vetenskaplig edition.)

Omfånget 51 volymer kan jämföras med de 21 volymer som *Samlade skrifter* under redaktion av Fredrik Böök kom att omfatta (av planerade 32). Böök-editionens projekterade 32 volymer skulle ha omfattat ca 14.950 sidor, d.v.s 470 sidor i genomsnitt per volym. Det totala sidtalet i de 51 volymerna i »Samlade Verk» kan uppskattas till drygt 20.000 sidor.

FÖRE TÖRNROSENS BOK

1–2 Otryckta ungdomsverk (kronologiskt ordnade, genrer blandade) (Inklusive *Murnis*, 1819**)

3 Tryckta ungdomsverk utom *Amorina* (ordnade på samma sätt)

Försök till Hectors lefnad (1814)

Hvad är kärlek? (1816)

Parjumouf (1817)

Grå kappan (1818)

Handlingar till upplysning i Manhemsförbundets historia (1820)

Frågor av åtskilligt innehåll (1820)

Om Manhemsförbundets föreslagna organisation (1821)

Uppsatser i *Hermes*:

Om brottsliges behandling (1821)

Om det nya stridsättets idee (1821)

Om enheten af epism och dramatism (1821)

Guldfogel i paradiset (1821)

Rosaura (1822)

4 *Amorina* (1822)

TÖRNROSENS BOK

5–9 Duodesupplagan (1833–51)

- I. *Jagtslottet* (1833)
- II. *Hermitaget. – Vargens dotter* (1833)
- III. *Hinden.* (1833)
- IV. *Drottningens juvelsmycke* (1834)
- V. *Ramido Marinesco* (1834)
- VI. *Baron Julius K*. – Dialog om sättet att sluta stycken* (1835)
- VII. *Signora Luna. – Colombine* (1835)
- VIII. *Återkomsten. – Araminta May. – Urnan* (1838)
- IX. *Kapellet. – Palatset* (1838)
- X. *Godolphin. – Svenska fattigdomens betydelse. – Skaldens natt* (1838)
- XI. *Skällnora qvarn. – Friherrinnan* (1838)
- XII. *Herr Hugos akademi. – Hvad är penningen?. – Poesi och politik. – Om folknöjen. – Storhetens tillbedjan* (1839)
- XIII. *Målaren. – Prestens ställning* (1840)
- XIV. *Den sansade kritiken** [tr. 1842] (1851)

10–15 Imperialoktavupplagan (1839–50)

10–11 Del 1 (1839)

*Jagtslottet**. – *Skönhetens tårar. – Semiramis. – Under hoppets träd. – Ferrando Bruno. – Månsången. – Vargens dotter**. – *Björninnan. – Ifrån Leonard. – Ormus och Ariman. – Fader, o säg mig. – Isidoros af Tadmor. – Marjam. – Nyniannes röst. – Det doftar i skogen. – Uppvaknandet. – De sju sångerna under tälten. – Om helsans evangelium. – Menniskans stöd*. – Melia. – Svangrottan på Ipsara. – Schems-el-Nihar. – Arthurs jagt. – De två chorererna.*

12–13 Del 2 (1849)

Songes. – Lifvets hjälp. – Gianera. – Mythopoesis (Amauros Chrysornis* [=Guldfogel i paradiset], Rosaura*, Arctura). – Minnesfest den första april. – Sviavigamal. – Den sansade kritiken.*

14–15 Del 3 (1850)

*Europeiska missnöjets grunder. – Hvarför reser du? – Det går an. – Murnis**. – Silkessharen på Hagalund. – Purpurgrefven.*

16–17 Otryckta arbeten i törnroskretsen (delvis **) (Hämtas bl.a. från SS 17 och Kurt Aspelins *Källans Dame* [1966])

UTANFÖR TÖRNROSENS BOK

18 *Amorina* (1839)

19 *Menniskoslägtets saga* (1839–41)**

20 *Folkskrifterna* (1839–40)

Arbetets ära (1839)

Gustaf Wasa i Dalarne (1839)

Grimstahamns nybygge (1839)

Ryska minnet i Norrköping (1839)

Ladugårds-arrendet (1840)

- 21 *Det går an. – Hvarför reser du?* (1838) [Med varianter i 1839 i textkritisk kommentar]**
- 22 *Det går an* (1839) [Med varianter i 1850 i textkritisk kommentar]**
- 23 *Amalia Hillner* (1840)
- 24 *Gabriële Mimanso* (1841–42)
- 25 *Tre fruor i Småland* (1842–43)
- 26 *C.J.L. Almqvist. Monografi* (1844–45)**
- 27 *Smaragd-bruden* (1845)
- 28 *De dödas sagor* (1845)**
- 29 *Syster och bror* (1847)
- 30–31 *Herrarne på Ekolsund* (1847)**
- 32 Musik**
 Fria fantasier för piano-forte (1847–48)**
 Otryckt musik**
- 33–35 Skrifter i landsflykten**

UTANFÖR DEN KRONOLOGISKA ORDNINGEN

- 36 Otryckta dokument och anteckningar (delvis **) (Resanteckningar; utkast; reverserna; PM vid landsflykten m.m.)
- 37 Filosofiska, estetiska och akademiska avhandlingar
Undersökning om hufvudskillnaden mellan de gamles vitterhet och de nyares (1831)
Några drag (1833–34)
Om det hela (1836)
De vita et scriptis Francisci Rabelæsi (1838) [också i svensk översättning]
Essai sur le caractère... (1838) [också i svensk översättning]**
- 38–40 Läroböcker och filologiska arbeten**
- 38 *Svensk rättstafningslära* (1829)
Svensk språklära (3., omarb. ed., 1840)
- 39 Inledningar till Almqvists övriga läroböcker**
Ytterligare om Almqvists grekiska språklära (1837)**
Om svenska uppfostringsväsendet (1840)**
- 40 *Ordbok öfver svenska språket* (1842–44)**
- 41 Strödda skrifter (huvudsakligen **)
Själarnes ängel (1843)
Gammaldags-Verser (1845)**
Herr Lauritz Björnram och lilla Karin (1846)
Om skandinavismens utförbarhet (1846)**
*Skandinavisk ynglingasång***
Kongeriget Sverrigs regenter (1853–54)**
Anekdoter såsom bidrag till guldmakeriets historia (1867)**
- 42–47 Journalistik 1839–51 (huvudsakligen **)
- 48–50 Brev (huvudsakligen **)
- 51 Registerband

7. Olika kategorier av volymer

Genomgången har visat att man ederingsmässigt måste räkna med olika grupper av verk inom en utgivning av Almqvists »Samlade Verk».

- 1) Verk som trycktes under Almqvists livstid och senare har utgivits i »Samlade skrifter» eller andra vetenskapligt tillfredsställande editioner. (Vol. 3–15, 18, 20, 23–25, 27, 29, 37, delvis 41–47.)
- 2) Verk som trycktes under Almqvists livstid men ej senare har utgivits i »Samlade skrifter» eller andra vetenskapligt tillfredsställande editioner. (Vol. 19, 22, 26, 28, 30–31, delvis 32, 38–40, huvudsakligen 41–47.)
- 3) Verk, fragment, anteckningar och brev som inte utgavs under Almqvists livstid, men som senare utgivits i »Samlade skrifter» eller andra vetenskapligt tillfredsställande editioner. (Vol. 1–2, 16–17, delvis 33–36.)
- 4) Verk, fragment, anteckningar och brev som inte utgavs under Almqvists livstid, och inte heller senare utgivits i »Samlade skrifter» eller i andra vetenskapligt tillfredsställande editioner. (Mindre delar av vol. 1–2, 16–17, hela 21, delvis 32–35, 36, större delen av 48–50.)

8. Avslutning

I likhet med Bellman, Tegnér och Strindberg, som nu är föremål för pågående ederingsarbete, får också Almqvist nu sin vetenskapliga utgåva, en ny »Samlade Verk». Det är så mycket mer angeläget som flera av hans verk inte kommit ut sedan de trycktes första gången; den Böökska »Samlade skrifter» var som nämnts långt ifrån komplett.

Tillfället torde också vara gynnsamt för att sätta igång en utgivning av Almqvists »Samlade Verk». Man skulle nämligen nu kunna lära av framgångarna respektive möjliga misstag i det pågående arbetet med de tre andra klassikerna. Editionen av Almqvists »Samlade Verk» torde ställa sig betydligt billigare att framställa än vad gäller Nationalupplagan av Strindberg eller Standardupplagan av Bellman. Som redan nämnts, har vi t.ex. bara undantagsvis kvar manus eller handskrifter till de verk som trycktes

under Almqvists livstid, och vi slipper alltså problemen med de många handskrifterna hos Bellman eller de många ändringarna i manuskript och korrektur hos Strindberg. Den svåra kontrollen blir när det gäller Almqvist i stället variantexemplar av de tryckta texterna, där viktiga upptäckter förmodligen återstår att göra.

Förutsättningarna är alltså gynnsamma. Kommer en ny edition i gång, så initieras ny forskning – det visar erfarenheten. Kommer ny forskning i gång, kan det hända, att nya brev och manuskript dyker upp som i sin tur kan befrukta utgivningsarbetet. Och allt detta tjänar till slut läsaren, som får möjlighet att ta till sig och läsa Almqvists verk. Och läsaren är till sist den som håller dikten vid liv. Det visste Almqvist. I *Dialog om sättet att sluta stycken* säger han att det litterära verket

blir oupphörligt mer och mer färdigt genom läsarne. Och emedan desse under tidernas lopp blifva fler och fler, så kan man säga, att författarens arbete sålunda ständigt allt vidare fortfar att förfärdigas, så länge världen står. Innebär det ej en outtömlighet, en viss evighet, som icke saknar interesse? (*Törnrosens bok*, bd 6, 1835, s. 20).

NOTER

¹ Uppsala universitetsbibliotek, X 251 k. 2:3.

² Se Johan Svedjedal, *Almqvists Det går an och konsten att överleva. En texthistorik*, Uppsala 1989 (*Litteratur och samhälle* 1988–1989:1/2), s. 26 f.

³ Citerat efter pärmreklamerna på SS 12 (främre insidan).

⁴ Se *Plan till C.J.L. Almqvists Samlade skrifter*, u.o., u.å. (8 s.).

⁵ Se brev den 8 febr. 1938 från Tor Bonnier till Fredrik Böök (Fredrik Bööks bibliotek, Litteraturvetenskapliga institutionen, Lund).

⁶ Se vidare Bertil Romberg, »Almqvistforskning 1869–1966», *Svensk Litteraturtidsskrift* 29(1969) [s. 157–187], s. 169 ff.

⁷ Joh. Ax. Almqvist, *Almqvistiana eller Förteckning på de tryckta arbeten, som författats eller utgivits af medlemmar af den från kyrkovärden Erich Abrahamsson i Löfsta af Almunge socken och Upland härstammande släkten Almqvist. Bibliografiskt försök*, Uppsala 1892.

⁸ Se främst Ruben G:son Berg, *C.J.L. Almqvist som journalist. En bibliografisk översikt över Almqvists publicistik 1842–1847 med register över publicerade artiklar och recenserad litteratur* utg. av Erik Gamby, Uppsala 1968 [ursprungligen artiklar i *Aftonbladet* 17 aug. 1930 – 3 juli 1932]; Kurt Aspelin, »*Det europeis-*

ka missnöjet». *Samhällsanalys och historiespekulation*, Stockholm 1979 (Studier i C.J.L. Almqvists författarskap åren kring 1840, 1), s. 252 ff, 290 ff, 345 f; Bertil Romberg, »Almqvists journalistik. En inledning», C.J.L. Almqvist, *Journalistik*. Urval, inledning och kommentarer av Bertil Romberg, bd 1: *1839–1845*, Hedemora 1989 [s. 11–52], främst s. 19–25.

⁹ Den svenska översättningen av »copy-text» har föreslagits av Rolf E. Du Rietz, t.ex. i hans »Några synpunkter på Strindberg-projektet», *Text* vol. 2:4 (tr. 1983) [s. 201–220], s. 212.

¹⁰ Almqvists förlagskontakter behandlas fr.a. i Johan Svedjedal, *Almqvist – berättaren på bokmarknaden. Berättartekniska och litteratursociologiska studier i C.J.L. Almqvists prosafiktion kring 1840*, Uppsala 1987 (Skrifter utgivna av Avdelningen för litteratur).

¹¹ C.J.L. Almqvist, *Valda skrifter*. Ordnade och utgifna af A. Th. Lysander. *Törnrosens bok*, 2, Stockholm 1874, s. 455.

¹² Louise Vinge, »'Skaldens natt' och poesins semiotik», *Samlaren* 103(1982), s. 7–16.

¹³ Christina Dackås & Thomas Anderberg, »Frågetecken kring tryckningen av 'De dödas sagor'», *Svensk litteraturtidsskrift* 43(1980):2, s. 16–25.

¹⁴ Rolf E. Du Rietz, »C.J.L. Almqvists *De dödas sagor*: några bibliografiska kommentarer», *Text* vol. 2:2 (tr. 1980) s. 94–97; Thomas Anderberg, »Almqvists *De dödas sagor* – än en gång», *Text* vol. 2:3 (tr. 1983), s. 141–143; Rolf E. Du Rietz, »Svar till Thomas Anderberg», *Text* vol. 2:3 (tr. 1983), s. 144–150.

¹⁵ I den pågående utgivningen av August Strindbergs *Samlade Verk* har redaktörerna t.ex. inte haft stora möjligheter att ta hänsyn till varianttryck. Se *Nationalupplagan av August Strindbergs Samlade Verk. Presentation och redigeringsprinciper*, Uppsala 1990 (Särtryck ur August Strindberg, *Ungdomsdramer 1*, Stockholm 1990 [Samlade Verk, 1], s. 285).

¹⁶ Se t.ex. argument mot modernisering i Fredson Bowers, »Practical Texts and Definitive Editions» (orig. 1969), i förf:s *Essays in Bibliography, Text and Editing*, Charlottesville 1975, s. 412–439; argument för modernisering i James Thorpe, *Principles of Textual Criticism*, San Marino, Calif., 1972, s. 133–140, 169 f.

¹⁷ Moderniseringen av texterna bör underlättas av det stora arbete som nedlagts på att utarbeta principer för modernisering inom utgivningen av August Strindbergs *Samlade Verk*. Se *Nationalupplagan* [...] (1990) (ovan, not 15), s. 299–313.

¹⁸ Som Johan Svedjedal har visat, har Algot Werins edition av *Det går an i Samlade skrifter* tjänat som sättningsförlaga för 50 % av editionerna (9 av 18) som utgivits efter den. Och av de övriga editionerna har alla utom en använt sättningsförlagor som direkt eller indirekt utgår från Werins textetablering. Se Svedjedal 1989 (ovan, not 2), s. 35 ff.

¹⁹ Termerna, jfr Svedjedal 1989, s. 9.

²⁰ Principen har övertagits från den pågående Strindbergutgivningen. Se *Nationalupplagan* [...] (1990) (ovan, not 15), s. 318.